

Sociological Requirements and Imperatives for the Realization of the Purposeful Development of Cyberspace from the Perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution

1. Gholamreza Tavakol Shourijeh: PhD Student, Department of Sociology, Bu.C., Islamic Azad University, Bushehr, Iran
2. Bagher Gorgin*: Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran. Email: B.gorgin@pgu.ac.ir (Corresponding Author)
3. Gholamreza Jafarinia: Department of Sociology, Bu.C., Islamic Azad University, Bushehr, Iran

ABSTRACT

Cyberspace, as a technological infrastructure for communication and social interaction, occupies a distinctive position in the Second Phase of the Islamic Revolution. Within cyberspace, communications have been facilitated, and multimedia data, including video, audio, and text, are readily accessible. Such data are available to users for storage and shared utilization. At present, cyberspace, given its form and nature, has generated both disadvantages and advantages. Consequently, new opportunities and challenges associated with this environment have emerged. Therefore, the purpose of this study was to identify the sociological requirements and imperatives necessary for the realization of the purposeful development of cyberspace from the perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution. The study population consisted of specialists and experts relevant to the research topic, including congregational prayer leaders and university scholars in the fields of communication sciences and social sciences in the city of Kazerun. Based on the qualitative research design, 10 participants were selected through snowball sampling and interviewed until theoretical saturation was achieved. This study employed a qualitative methodology. Data were collected through semi-structured interviews, and the collected data were analyzed using thematic analysis. The findings indicated that the sociological requirements and imperatives for realizing the purposeful development of cyberspace from the perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution include strengthening cyberspace, managing cyberspace, utilizing opportunities available in cyberspace, promoting Islamic concepts and teachings in cyberspace, combating disbelief, atheism, and hypocrisy in cyberspace, planning to address the harms of cyberspace affecting children and adolescents, emphasizing hope-generating content, ensuring cyberspace security, producing and promoting Iranian digital games, establishing the National Information Network, utilizing the unprecedented capacity of cyberspace for disseminating Islamic teachings, expanding the "Cultural NATO" to guide societal transformations, and fulfilling the requirements of globalization and the new world order.

Keywords: *Sociology, Purposeful Development, Cyberspace, Second Phase of the Revolution Statement, Youth.*

How to cite: Tavakol Shourijeh, G., Gorgin, B., & Jafarinia, G. (2026). Sociological Requirements and Imperatives for the Realization of the Purposeful Development of Cyberspace from the Perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 8(4), 1-19.

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Submit Date: 21 January 2026

Revise Date: 07 June 2026

Accept Date: 14 June 2026

Initial Publish Date: 10 July 2026

Final Publish Date: 23 October 2026

پژوهش‌هاک تطبیقی فقه،

حقوق و سیاست

الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمند سازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی)

۱. غلامرضا توکل شوریجه: دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
۲. باقر گرگین*: استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران. پست الکترونیک:

B.gorgin@pgu.ac.ir (نویسنده مسئول)

۳. غلامرضا جعفری نیا: گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

چکیده

فضای مجازی به عنوان یک زیرساخت فن آورانه برای ارتباطات و تعاملات اجتماعی جایگاه ویژه‌ای در گام دوم انقلاب دارد. در فضای مجازی ارتباطات تسهیل شده و داده‌های چندرسانه‌ای شامل: ویدئو، صدا و متن در دسترس هستند. چنین داده‌هایی جهت ذخیره‌سازی و استفاده اشتراکی در اختیار کاربران قرار دارند. در حال حاضر، فضای مجازی با توجه به شکل و ماهیت خود معایبی را به همراه داشته و مزایایی را به ارمغان آورده است. بالطبع، فرصت‌ها و چالش‌های جدیدی مرتبط با این فضا مطرح شده است. از این رو هدف از انجام این پژوهش الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمند سازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) بوده است. جامعه‌مورد مطالعه شامل کلیه متخصصین و خبرگان در زمینه تحقیق شامل ائمه جماعات و متخصصین دانشگاهی در حوزه علوم ارتباطات و علوم اجتماعی در شهر کازرون بوده است که با توجه به روش تحقیق تعداد ۱۰ نفر از جامعه آماری جهت انجام مصاحبه به روش گلوله برفی و تا زمان اشباع نظری مصاحبه‌ها، انتخاب شدند. روش تحقیق این پژوهش کیفی بوده و به منظور جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شده و تحلیل داده‌های گردآوری شده به کمک روش تحلیل مضمون انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمند سازی فضای مجازی از نظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) شامل تقویت فضای مجازی، مدیریت فضای مجازی، استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی، تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، توجه به امیدآفرینی در محتوا، تأمین امنیت فضای مجازی، تولید و ترویج بازی‌های ایرانی، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، ظرفیت‌یابی سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی، گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع و تأمین الزامات جهانی سازی و نظم نوین جهانی می‌باشد.

واژگان کلیدی: جامعه‌شناختی، هدفمندسازی، فضای مجازی، بیانیه گام دوم انقلاب، جوانان.

نحوه استناددهی: توکل شوریجه، غلامرضا، گرگین، باقر، و جعفری نیا، غلامرضا. (۱۴۰۵). الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمند سازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی). پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۸(۴)، ۱۹-۱.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

تاریخ ارسال: ۱ بهمن ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۷ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش: ۲۴ خرداد ۱۴۰۵

تاریخ چاپ اولیه: ۱۹ تیر ۱۴۰۵

تاریخ چاپ نهایی: ۱ آبان ۱۴۰۵

امروزه جوامع متأثر از پیشرفت‌های عظیم تکنولوژی و علمی می‌باشد. ما در جهانی متحول و دستخوش دگرگونی چشمگیر و دائمی زندگی می‌کنیم؛ به‌گونه‌ای که شگفت‌انگیزترین رویداد دنیای معاصر را می‌توان سرعت بی‌سابقه تغییرات اجتماعی دانست (Shahghasemi, 2006). این تغییرات جامعه انسانی را با دو جهان موازی مواجه کرده است: جهان اول، جهان واقعی؛ جهانی است که در آن زندگی و فعالیت اجتماعی عینی جریان دارد. جهان دوم، جهان مجازی است؛ انسان با سرزمینی بی‌مرز و چندفرهنگ و در عین حال برخوردار از فضای واحد روبه‌رو است. فضای مجازی ابزار پدیده جهانی شدن است؛ جهانی‌شدنی که فشردگی زمان و مکان را در بر دارد. فضای مجازی این امکان را فراهم می‌سازد تا افراد نیازها، خواسته‌ها و بازنمایی در هویت خویش را به درجاتی به دنیای حقیقی خود تسری دهند. در این جامعه اطلاعاتی، جامعه‌ای که ارتباطات الکترونیکی سیطره دارد، ذهنیت‌ها و هویت‌های ناپایدار، چندلایه و پراکنده ظهور می‌کند. جوانان از آسیب‌پذیری بیشتری برخوردار هستند و به‌ویژه دورانی که هویت آن‌ها شکل می‌گیرد، این خطر پررنگ‌تر می‌شود. در حقیقت، با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی، از جمله فضای مجازی، در اختیار جوانان قرار می‌گذارند، آن‌ها دائماً با محرک‌های جدید و با انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند؛ به‌خصوص برای نسلی که در مقایسه با نسل قبل، با محرک‌های فراوانی مواجه است. از آنجا که نوجوانان و جوانان، به‌خصوص در دوران بلوغ که مرحله شکل‌گیری هویت آن‌ها است و همواره به دنبال کشف ارزش‌ها و درونی‌کردن آن‌ها است، با فضای مجازی و حجم گسترده، حیرت‌انگیز و گوناگون اطلاعات مواجه می‌شوند و ناچارند که در این دنیای مجازی هویت خویش را از طریق جست‌وجو پیدا کنند؛ بدین‌سان ممکن است برخی و شاید تعداد زیادی از نوجوانان راه را در این فضای مجازی گم کنند و دوران هویت‌یابی خویش را بیش از پیش با بحران سپری کنند. امروزه در سایه گسترش ارتباطات و رسانه‌ها، به‌ویژه اینترنت و گوشی‌های هوشمند، سرعت و نحوه تأثیرگذاری بر افکار جوامع و حتی اخلاقیات نیز تغییر یافته و هر فرد به‌عنوان یک رسانه، هم قابلیت تأثیرپذیری و هم قابلیت تأثیرگذاری بر دیگران را پیدا نموده است. در این شرایط و زمانی که نظام سلطه، به دلیل آنکه خود را صاحب این فناوری‌ها و قدرت بلامنازع و تأثیرگذار در فضای مجازی می‌داند و دنیا را در سیطره تبلیغاتی خود قرار داده، تا جایی که حتی وزارت دفاع آمریکا فضای مجازی را به‌عنوان پنجمین حوزه جنگاوری بعد از زمین، دریا، هوا و فضا می‌داند، بیانیه گام دوم انقلاب، ضمن تأکید بر خودسازی و تمدن‌سازی، راه را برای آحاد جامعه اسلامی در تمام عرصه‌ها، به‌خصوص فضای مجازی، مشخص نموده و در این مسیر به نسل جوان مؤمن کشور نگاه ویژه‌ای داشته و آن‌ها را ملزم به شکستن این محاصره تبلیغاتی، مقابله با انحصارطلبی نظام سلطه و ورود به این کارزار می‌نماید.

رهبر معظم انقلاب در فرمایشات خود، فضای مجازی را یک تهدید و دو فرصت برشمردند؛ به این معنا که اگر از این فضا و ابزار مربوط به آن هوشمندانه استفاده شود، فرصت‌هایی بسیار بیشتر از تهدیدات خواهد داشت و می‌تواند به‌عنوان ابزاری پیش‌برنده در خدمت ایجاد تمدن نوین اسلامی باشد. در بیانیه گام دوم انقلاب، جهت نیل به این تمدن نوین اسلامی، به هفت سرفصل مهم به‌عنوان چشم‌انداز انقلاب اسلامی اشاره شده است و به مصداق این آیه از قرآن: «ما هیچ پیامبری را، جز به زبان قومش، نفرستادیم»، باید به این نکته توجه داشت که در مسیر ایجاد تمدن نوین اسلامی نیز باید با زبان روز مردم، که همان زبان فضای مجازی است، با آحاد جامعه ارتباط برقرار نمود. هدف اصلی تحقیق حاضر، الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمندسازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) می‌باشد. همچنین، اهداف فرعی این مقاله عبارت‌اند از:

- شناسایی مهم‌ترین اهداف تحقق هدفمندسازی فضای مجازی براساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی؛
- شناسایی الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمندسازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی)؛
- شناسایی چالش‌ها و نقاط ضعف دستیابی به هدفمندسازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب.

مبانی نظری پژوهش

فضای مجازی

ظهور فضای مجازی، با اتکا بر سخت‌افزار فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در کنار جهان واقعی، معادله الگوهای ارتباطی را بر هم زده است و امکان وارد شدن به این جهان را، فارغ از امتیازات و تعصبات نژادی، قدرت اقتصادی یا نیروی نظامی، برای تمام انسان‌ها فراهم می‌آورد. فضای مجازی به‌عنوان «واقعیت مجازی» یکپارچه‌ای در نظر گرفته شده است که در آن، انسان‌ها، رها از محدودیت‌های روان‌شناسانه و فیزیکی، قادر به تعامل هستند. فضای مجازی که ویلیام گیسون (۱۹۲۲) آن را مطرح کرد، به‌عنوان مکانی که بخشی از جهان واقعی و در عین حال خیالی است، تعریف شده است. فضای مجازی با ویژگی‌هایی نظیر بی‌مکانی، فضای گفتگویی، بدون کارگزار، بی‌مرکزی و محدود بودن به زمان، موقعیتی ذهنی برای انسان‌ها فراهم می‌آورد که ماورای تجربه سنتی آن‌هاست. تاملیه نیز از گمنامی و امکان خلق نقش‌ها و خودهای چندوجهی و همین‌طور تغییر اجتماعات در این فضا یاد می‌کند. این فضای جدید، بخشی از زندگی واقعی انسان‌ها شده و عناصر حیات اجتماعی را درون خود کشیده و براساس خصوصیات خود، آن‌ها را تغییر داده است. (Taravati, 2014) به عبارت دیگر، فضای مجازی یا سایبری، سرزمینی با زندگی‌ها و جامعه‌هاست که در آن، واقعیت فیزیکی اهمیت خود را از دست داده است. با حضور در فضای مجازی، این فضا جایگزین زندگی واقعی می‌شود. فضای مجازی زندگی همه افراد را تحت تأثیر خود قرار داده است (Shahghasemi, 2006) در زبان رایج انفورماتیک، واژه فضای مجازی بیانگر پیدایش و رشد اینترنت در تمامی ابعاد فرهنگی، فنی و اجتماعی آن است؛ فضایی که زمانی محل مراجعه و تفریح به شمار می‌آمد، بدون آنکه فرد ناچار باشد محل حضور خود را ترک کند. می‌توان گفت که شبکه اینترنت، محلی مجازی برای ملاقات عمومی شهروندان جهان است؛ یک نقطه تلاقی عمومی که در آن، بالغ بر دو میلیارد نفر از حدود ۱۵۵ کشور جهان با هم در رابطه‌اند. (Shahghasemi, 2006)

قابلیت‌های فضای مجازی

فضای مجازی به‌نوعی ادامه فضای واقعی است و می‌توان گفت که وجه صنعتی واقعیت‌های جهان است. فضای مجازی در تلاش است تا منطق فضای واقعی را درک کند. در واقع، به‌نوعی در مسیر یادگیری از جهان واقعی است. در همین نظام یادگیری و شبیه‌سازی صنعتی، جهان ساخته‌شده انسان در فضای مجازی شکل می‌گیرد. قابلیت‌های این فضا را در ظرفیت‌های متمایز و قابلیت‌های آن، و به‌خصوص در قدرت جمع بین افراد آن، می‌توان درک کرد که در اینجا به بعضی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱. مرکزی بودن و غیرمرکزی بودن هم‌زمان: فضای مجازی، امکان مرکزیت بخشیدن به نمایش و تولید اطلاعات، خدمات و تعاملات و انواع انتقال داده‌ای، خدماتی و مالی را در فضای وب فراهم می‌سازد. در عین حال، امکان غیرمرکز کردن تولید و بهره‌برداری را برای همه کارگزاران و کاربران مرتبط با فضا فراهم می‌کند. این ظرفیت، نوعی امکان خیالی بود؛ چنان‌که در گذشته، در اذهان

یوتایی، چنین فرض می‌شد که امکانات بهشتی پرواز می‌کنند و به سرزمین‌های بی‌بهره خدمات می‌رسانند. امروزه، در پرتو ظرفیت‌ها و فرایند مجازی، امکان واقعی پرواز امکانات فراهم شده است. در پرتو چنین قابلیت، بهره‌گیری از امکانات علمی و هم‌افزایی در تولید علم فراهم شده است.

۲. خصوصی بودن و عمومی بودن هم‌زمان: فضای وب، به لحاظ برنامه‌ای بودن ساختار و محتوای آن، امکان ایجاد زمینه خصوصی و عمومی برای ذخیره‌سازی اطلاعات و رؤیت اطلاعات دریافت یا ارسال شده، یا ایجاد خانه خصوصی و عمومی برای کاربران را دارد. در این فرض، محیط‌های خصوصی و بومی علم، همراه با فضا و محیط‌های عمومی و جهانی علمی فراهم می‌شود.

۳. ثابت بودن و متغیر بودن ساختارها و محتوا: ساختارهای موجود وب، هم به لحاظ شکل و ساختار نمایشی و هم به لحاظ اطلاعات، از امکان ثابت بودن، اضافه شدن یا ویرایش داشتن برخوردار است؛ و این امکان، ویژگی انعطاف را در همه عرصه‌های تولید وبی و مجازی فراهم می‌سازد. چنین شرایطی، شهر مجازی علم را در معرض تغییرات چندجانبه قرار می‌دهد.

۴. در مکان خاص بودن و فرامکان بودن: اطلاعات محدود به یک مکان خاص نیست و در عین حال، امکان محصور شدن مشروط در مکان خاص را نیز دارد. از این رو، می‌توان محوری جغرافیایی و فراجغرافیایی برای تولید و بهره‌برداری علمی فراهم آورد.

۵. در زمان خاص بودن و فرازمان بودن: شکسته شدن زمان و یک‌زمانی شدن محیط‌های مجازی، مفهوم جدیدی از تولید و بهره‌وری مبتنی بر زمان را ایجاد کرده است. انبساط و انعطاف زمان مجازی، شرایطی فراهم می‌آورد که انباشت و تراکم تولید در زمان گذشته و در زمان این سوی جغرافیا و آن سوی جغرافیا را تحقق می‌بخشد. (Mohammadi et al., 2006)

شبکه‌های اجتماعی مجازی

به آن دسته از شبکه‌های اینترنتی اطلاق می‌شود که در آن امکانات تعامل، اضافه کردن دوستان، اظهارنظر در پروفایل‌ها، ایجاد گروه‌های جدید، پیوستن به سایر گروه‌ها و پرداختن به بحث و گفت‌وگو، به‌طور هم‌زمان میسر است. در دنیای امروز، اینترنت به‌عنوان یکی از ابزارهای ارتباطی، اطلاعاتی و سرگرمی، جایگاه ویژه‌ای دارد. وسایل ارتباطی با پیشرفت فناوری تغییر می‌کنند. امروزه، تعداد رسانه‌های اجتماعی که در آن ارتباطات برقرار می‌شود، به‌سرعت در حال افزایش است؛ چنان‌که بیشتر نوجوانان و بزرگسالان، به‌عنوان بخشی از زندگی روزمره، از رسانه‌های اجتماعی برای استفاده از منافع شناخت دیگران و معرفی خودشان به دیگران استفاده می‌کنند. در همان زمان، این کاربران عکس‌ها و ویدئوهای خود را به اشتراک می‌گذارند و عضو گروه‌ها می‌شوند. شبکه‌های اجتماعی، به‌عنوان یکی از رسانه‌های اجتماعی، به جمع‌آوری، ارائه، پردازش و انتشار اطلاعات اجتماعی، چون نژاد، گرایش جنسی، مذهب، کتاب‌ها و فیلم‌های مورد علاقه، وضعیت روابط و آلبوم عکس، اشاره می‌کند. این اطلاعات در میان دوستان، همکلاسان، اعضای خانواده و سایر افراد به اشتراک گذاشته می‌شود. شبکه‌های اجتماعی از طریق سایت‌های شبکه اجتماعی (SNS)، عموماً و نه لزوماً، روی اینترنت ارائه می‌شوند؛ چنان‌که کاربران در یک شبکه اجتماعی خاص ثبت‌نام و از تعاملات بعدی آن استفاده می‌کنند. فناوری‌های شبکه اجتماعی برای یادگیری و استفاده ساده‌اند و در نهایت در بسیاری از حوزه‌ها استفاده می‌شوند تا سرعت تأثیر ارتباطات را بهبود بخشند. (Taravati, 2014) براساس تعریفی دیگر، شبکه‌های اجتماعی، خدمات برخطی هستند که به افراد اجازه می‌دهند در یک سیستم مشخص و معین، پروفایل شخصی خود را داشته باشند، خود را به دیگران معرفی کنند، اطلاعاتشان را به اشتراک بگذارند و با دیگران ارتباط برقرار کنند. از این طریق، افراد می‌توانند ارتباطشان با دیگران را حفظ کرده و همچنین، ارتباط‌های اجتماعی جدیدی را شکل دهند. یک شبکه اجتماعی، وبگاهی است که در مرحله اول، به افراد و سازمان‌ها اجازه می‌دهد صفحات خود را روی آن

ایجاد کنند و در مرحله دوم، این امکان را می‌دهد که این صفحات براساس مشترکات گوناگون به هم متصل شوند. در حقیقت، یک شبکه اجتماعی، وبگاه یا مجموعه وبگاهی است که کاربران آن دوست دارند علاقه‌مندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را با دیگران و دیگران هم با آنان به اشتراک بگذارند. (Taravati, 2014) به‌طور کلی، در تعریف شبکه‌های اجتماعی می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی پایگاه‌هایی هستند که از یک وبگاه ساده، با اضافه شدن امکاناتی مانند گپ، پست الکترونیک و امکانات دیگر، خاصیت اشتراک‌گذاری را به کاربران خود ارائه می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. (Soltanifar, 2010)

ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی

ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی، به‌عنوان بزرگ‌ترین بخش رسانه‌های اجتماعی، به این ترتیب خلاصه می‌شود:

۱. بیشتر شبکه‌های اجتماعی به کاربران، امکاناتی برای به اشتراک‌گذاری اطلاعات، از جمله ایمیل، چت، پیام‌های فوری، ویدئوها، باگ‌ها، به اشتراک‌گذاری فایل‌ها و عکس‌ها را می‌دهند.
۲. شبکه‌های اجتماعی پایگاه داده‌ای برای کاربران دارند؛ بنابراین، آن‌ها به راحتی می‌توانند دوست پیدا کنند، گروه‌هایی تشکیل دهند و با افراد هم‌سلیقه خود اطلاعاتی را به اشتراک بگذارند.
۳. شبکه‌های اجتماعی به کاربران، فرصت‌هایی برای توسعه پروفایل‌های آنلاین و تنظیم شبکه‌های اجتماعی خودشان می‌دهند.
۴. بیشتر شبکه‌های اجتماعی رایگان هستند.
۵. بیشتر شبکه‌های اجتماعی، با توجه به بازخورد کاربر، امکان بررسی و تشکیل دوباره را دارند؛ یعنی به‌طور مشابهی، برای نسخه‌های با منبع علنی کاربران، به‌منظور یکپارچه شدن با سایت‌ها، امکان توسعه برنامه‌های کاربردی را فراهم می‌کند.
۶. شبکه‌های اجتماعی، امکان تنظیم مجدد دسترس و حفظ حریم شخصی را به کاربران خود می‌دهند؛ بنابراین، کاربران در مورد آنچه به اشتراک می‌گذارند و میزان به اشتراک‌گذاری‌شان تصمیم می‌گیرند.
۷. شبکه‌های اجتماعی بر کاربران آنلاین حاضر در گروه فردی، نسبت به کاربران آنلاین حاضر در گروه نسل اول، براساس محتوا، عناوین یا علائق شخصی، بیشتر متمرکز می‌شوند.
۸. شبکه‌های اجتماعی، به‌روزرسانی مداوم داده‌های جمع‌آوری‌شده را برای کاربران ممکن می‌سازند.
۹. شبکه‌های اجتماعی به کاربران خود امکان آنالیز داده‌ای می‌دهند.
۱۰. شبکه‌های اجتماعی یک محیط شرکتی ایجاد می‌کنند.
۱۱. شبکه‌های اجتماعی نقش مدل مشارکت فعال را با ویژگی‌های اجتماعی و امکانات گفت‌وگوی آنلاین، پشتیبانی می‌کنند.
۱۲. شبکه‌های اجتماعی تعامل به وجود می‌آورند.
۱۳. شبکه‌های اجتماعی برای کاربران، محیط تفکر انتقادی ایجاد می‌کنند.
۱۴. شبکه‌های اجتماعی آموزش فعال را پشتیبانی می‌کنند.
۱۵. شبکه‌های اجتماعی از آموزش غیررسمی پشتیبانی می‌کنند.
۱۶. شبکه‌های اجتماعی به پروفایل‌های اختیاری امکان می‌دهند تا برای همگان قابل رؤیت باشند.

۱۷. شبکه‌های اجتماعی، ایجاد فهرست تماس‌ها را ممکن می‌سازند.

۱۸. شبکه‌های اجتماعی به کاربران امکان می‌دهند تا ارتباطات بین فهرست تماس‌ها و دیگر کاربران در این سیستم را دنبال کنند (Taravati, 2014).

انواع شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی شامل دو شکل اصلی محتوا محور و پروفایل محور هستند.

الف. شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر پروفایل

در شبکه‌های پروفایل محور، کانون فعالیت‌ها، پیرامون صفحه‌های حاوی اطلاعات مربوط به فعالیت‌ها، علایق و گرایش‌های هر عضو شکل می‌گیرد. در این شبکه‌ها، کاربران نوعاً دامنه فعالیت و فضای ارتباطی خود را از راه‌های گوناگون، با درج یادداشت، پیوند و افزودن متن در فضای به اشتراک گذارده شده، گسترش می‌دهند. یک صفحه شخصی وب و یا یک پروفایل شخصی، این فرصت را به وجود می‌آورد که کاربران بتوانند صفحات خود را با محتوای مورد نظر، مانند عکس‌ها، فیلم‌ها، پیوندها و یا متون دلخواه خود، ایجاد کنند. یک پروفایل خصوصی می‌تواند به عنوان یک فضا برای بروز خلاقیت و ابراز شخصی دیده شود. پروفایل‌ها، فرصت‌هایی را برای شخصی‌سازی فراهم می‌کنند که براساس آن‌ها، فرد می‌تواند محتوا و نمای صفحه خود را تعیین کند. کارکرد مهم صفحه شخصی این است که می‌تواند معرف شخص در شبکه باشد. (Taravati, 2014)

ب. شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر محتوا

در این شبکه‌ها، پروفایل‌های کاربران در عین حال که دارای جایگاهی مهم در شکل‌گیری ارتباطات هستند، اما نقش ثانویه در ارسال محتوا دارند. این شبکه‌ها براساس گروه‌ها، ارتباطات و یادداشت‌هایی پیرامون تصاویر درج شده شکل می‌گیرند و اعضای شبکه برای ارسال تصویر جدید، درج دیدگاه‌های خود یا ارتباط با سایر اعضا، نخست باید خود را به شبکه معرفی کنند؛ یعنی از پروفایلی که قبلاً برای خود ایجاد کرده‌اند، برای ورود به شبکه استفاده کنند. یعنی کاربر باید برای ارسال فیلم و صدا بر روی این شبکه، ابتدا از طریق شناسه‌ای که برگرفته از پروفایل او است، خود را معرفی کند و برای یادداشت‌گذاری درباره محتوای موجود در شبکه و رأی دادن به دیدگاه‌های دیگران نیز به همین روال عمل کند. (Taravati, 2014)

ج. گونه‌های دیگر شبکه‌های اجتماعی

برخی از شبکه‌های اجتماعی، برای کاربران این امکان را فراهم می‌کنند که برای خود فضای اختصاصی و شبکه‌ای اجتماعی در مقیاس کوچک، پیرامون علایق و فعالیت‌های خود ایجاد کنند و دیگران را به پیوستن به آن ترغیب کنند. شبکه‌های مجازی چند کاربری، نظیر اتاق‌های گپ‌زنی که مشارکت در آن‌ها موکول به پذیرش، یا دعوت قبلی است، گونه‌های دیگری از شبکه‌های اجتماعی هستند که پیوستن به آن‌ها مبتنی بر ارتباط دوستانه و علایق مشترک است. (Taravati, 2014)

ویژگی‌های روان‌شناختی شبکه‌های اجتماعی مجازی

نظریه‌های ارتباطی با روان‌شناسی ارتباط نزدیکی دارند. مسئله تأثیر در بیشتر این نظریه‌ها محور همه بحث‌ها هستند و هر تأثیری قطعاً دارای اثرات روان‌شناختی است. برخی ویژگی‌های روان‌شناختی شبکه‌های مجازی عبارت‌اند از:

۱. کاهش احساسات: به دلیل اینکه بیشتر ارتباطات در این فضا به صورت نوشتاری انجام می‌شود، اغلب فاقد احساسی است که در فضای واقعی از طریق قدم زدن، سخن گفتن و... به دست می‌آید. افراد، با وجود امکانات ارتباطی در فضای مجازی، دیگر اهمیتی به کیفیت روابط نمی‌دهند و این مسئله به کاهش بیشتر احساسات منجر می‌شود.
۲. متن‌گرایی: علی‌رغم امکانات چندرسانه‌ای موجود در فضای مجازی، هنوز هم قسمت عمده‌ای از ارتباطات در فضای مجازی را ارتباطات متنی در قالب ایمیل و چت تشکیل می‌دهد. ارتباطات متنی می‌تواند شکل جدیدی از هویت مجازی را شکل دهد.
۳. انعطاف‌پذیری هویتی: افراد در فضای مجازی، به دلیل نبود راهنماهای چهره‌ای، می‌توانند بازنمایی‌های متفاوتی از خود ارائه دهند که گاهی اوقات این بازنمایی‌ها می‌تواند واقعی نباشد.
۴. دریافت‌های جایگزین: در ارتباطات مجازی شما می‌توانید دیوارها را بشکنید، به حوزه خصوصی دیگران وارد شوید و حرف‌هایی که حاضر نیستند در ارتباط چهره‌به‌چهره به شما بگویند را بشنوید.
۵. جایگاه‌های مساوی‌شده: با کمی چشم‌پوشی می‌توانیم مدعی شویم که جایگاه طرفین گفت‌وگو در ارتباطات مجازی برابر است. برخی از متخصصان به این ویژگی فضای مجازی، دموکراسی شبکه می‌گویند.
۶. فرامکانی: نقش جغرافیا در تعیین ارتباطات مجازی بسیار کمتر از نقش آن در ارتباطات واقعی است. به‌عنوان مثال، یک مرد تاجر در آلمان می‌تواند از طریق یک پایگاه ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی در استرالیا با یک متخصص امور تبلیغاتی در ایران ارتباط برقرار کند.
۷. انعطاف‌پذیری موقت: ارتباطات هم‌زمان یعنی اینکه دو نفر در یک زمان از طریق اینترنت با هم ارتباط برقرار کنند. در این‌گونه ارتباط، ما با افراد مختلف و گوناگونی ارتباط برقرار می‌کنیم و رفته‌رفته یاد می‌گیریم که با هر کسی چگونه باید ارتباط برقرار کرد.
۸. گونه‌گونی اجتماعی: در اتاق‌های گفت‌وگو، افراد مختلف با جایگاه‌های اجتماعی متفاوت، در مورد یک یا چند موضوع خاص به گفت‌وگو می‌نشینند و نظرات خود را بیان می‌کنند.
۹. قابلیت ذخیره‌سازی: یکی از خصوصیات برجسته ارتباطات مجازی، قابلیت ذخیره‌سازی محتوای آن است.
۱۰. واپاشی رسانه‌ای: وقتی کامپیوتر ما دچار مشکل می‌شود یا ارتباط اینترنتی ما مختل می‌شود، به ناگاه به عمق روابط خود با فضای مجازی پی می‌بریم. وابستگی شدید ما به فضای مجازی باعث می‌شود که بخش‌های مهمی از فعالیت روزمره خود را در این فضا انجام دهیم و مختل شدن یکی از کارکردهای این فناوری‌های فراهم‌کننده فضای مجازی می‌تواند پدیده «چاله سیاه» را به وجود بیاورد. این پدیده زمانی اتفاق می‌افتد که به دلایل فنی یا غیرفنی، دسترسی خود را به شبکه از دست می‌دهیم و خود را در آشفتگی از دست دادن یکی از ابزارهای مؤثر شناخت می‌یابیم. (Shahghasemi, 2006)

مروری بر تحقیقات پیشین

عابدی درچه (Abedi Darcheh, 2023) در پژوهشی با عنوان الزامات حکمرانی اسلامی فضای مجازی در گام دوم انقلاب اسلامی بیان داشته است که حکمرانی اسلامی فضای مجازی سبکی از حکمرانی است که با مدنظر قرار دادن اصول اسلامی، حکمرانان به تنظیم و اداره امور عمومی جامعه می‌پردازند. انقلاب فضای مجازی که پس از انقلاب کشاورزی، صنعتی و اطلاعاتی رخ داد و حکومت‌ها را متأثر از خود قرار داد، اصلی‌ترین دلیل پرداختن به این موضوع در مباحث حکمرانی است. در این بین، حکمرانان برای اداره امور عمومی جامعه و فضای مجازی، کارکردهای مهمی نظیر دولت الکترونیک و امنیت فضای مجازی بر عهده دارند. در این راستا، سامانه‌محور کردن امور و خدمات

اداری یکی از مهم‌ترین وظایف حکمرانان است. الزامات آن هم نیازسنجی، طراحی سامانه، بسترسازی، عملیاتی کردن و نظارت بر آن است. در بخش نظارت و حکمرانی بر فضای مجازی، جست‌وجو و رصد، پایش صحیح و منطقی اطلاعات، طراحی مناسب و دقیق، تولید محتوا، توزیع مطالب در فضای مجازی و بازخوردگیری از امری اجتناب‌ناپذیر است. در دنیای کنونی و در گذر از انواع حکمرانی‌های غربی، نظیر حکمرانی خوب، حکمرانی متعالی اسلامی با مؤلفه‌های دینی است که پاسخ‌گوی نیاز انبای بشر در دوران آخرالزمان است. در گام دوم انقلاب اسلامی، این شیوه حکمرانی ظرفیت و توانمندی تمدن‌سازی را دارد.

مشایخ و حاجی‌زاده (Mashayekh & Hajizadeh, 2023) پژوهشی را با عنوان فرصت‌ها و آسیب‌های فضای مجازی انجام داده‌اند که هدف از انجام آن، شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی و راهکارهایی برای کم شدن آسیب‌ها بوده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که فضای مجازی و شبکه اجتماعی، که بخش عمده‌ای کاربر دارد، با تمام قابلیت‌هایی که دارد، همانند سایر دستاوردهای بشر، آثار و پیامدهای مثبت و منفی نیز به همراه دارد. فرصت‌هایی در حوزه آموزش، الکترونیک، برقراری عدالت و برابری، سرگرمی، توانمندسازی، انعطاف‌پذیری وقت، فضای نامحدود و... را داراست. علاوه بر این، آسیب‌هایی از جمله: آسیب‌های فردی، خانوادگی، تحصیلی، شخصیتی، هویتی، شکاف بین نسلی و اعتیاد را برای کاربران داراست. برای پیشگیری از این آسیب‌ها و تبدیل آن به فرصت‌ها، راهکارهایی نیز ارائه شده است؛ مثل: آگاهی سواد رسانه افراد و والدین، گنجاندن آموزش فضای مجازی در کتاب‌های درسی، استفاده از تلویزیون و رسانه‌های دیگر برای آموزش فضای مجازی و نشان دادن آسیب‌ها و فرصت‌های آن در قالب فیلم و برنامه کودک، همکاری نهادهای آموزش و پرورش و پلیس سایبری با هم و... نتایج پژوهش ایشان بیانگر این است که فناوری‌های ارتباطی جدید آمیزه‌ای از فرصت‌ها و تهدیدها هستند و بسته به میزان بسترسازی فرهنگی و سرمایه‌گذاری جوامع در این جهت، می‌توان از میزان تهدیدها کاست و بر میزان فرصت‌های آن افزود.

عبدالجلیل (Abdul Jalil, 2024) پژوهشی را با عنوان آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان انجام داده است که در آن بیان کرده که اینترنت در ابتدا برای اهداف نظامی و دانشگاهی طراحی شد. اما با رشد و توسعه خود، به تدریج در دسترس افراد بیشتری قرار گرفت و سطوح مختلف دسترسی به اطلاعات، فرهنگ، ارتباطات، آموزش، سرگرمی و... را فراهم کرد. هدف از این مطالعه، شناسایی چالش‌های پیش روی کودکان آنلاین، آینده بود. آسیب‌ها و ایمنی آن‌ها در فضای مجازی. نوع تحقیق از نظر هدف، کاربردی و روش تحقیق، کیفی و از طریق مصاحبه می‌باشد. در این پژوهش، ابتدا با تحلیل داده‌های به دست آمده از مصاحبه با متخصصان جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و حقوق، چالش‌های کودکان آنلاین، آسیب‌های آینده و امنیت آن‌ها در فضای مجازی شناسایی شد و سپس این چالش‌ها اولویت‌بندی شدند. طبقه‌بندی این چالش‌ها مورد بحث قرار گرفت. براساس نتایج، این چالش‌ها دارای هشت بعد دسترسی آسان به منابع غیراخلاقی، القای شبهات فکری، تضاد ارزشی، اعتیاد به فضای مجازی، انزوای اجتماعی، اتلاف وقت، کاهش ارتباطات خانوادگی و شکاف نسلی است. همچنین مشخص شد که ابعاد اعتیاد به فضای مجازی، دسترسی آسان به منابع غیراخلاقی و اتلاف وقت، بیشترین اهمیت را در بین چالش‌ها دارد و ابعاد کاهش ارتباطات خانواده، انزوای اجتماعی و شکاف نسلی، در اولویت بعدی قرار دارند. شرایط اهمیت. در نهایت، ابعاد القای شبهات فکری و تضاد ارزشی در بین چالش‌ها از اهمیت کمتری برخوردار است.

اینوبمه و همکاران (Inobemhe et al., 2023) پژوهشی را با عنوان حفاظت از جوانان ما در فضای مجازی: ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای انجام داده‌اند و بیان کرده‌اند که با گزارش بیش از ۷ تریلیون دلار از دست دادن جرایم سایبری در سال ۲۰۲۲ و پیش‌بینی زیان مالی ۱۰ تریلیون دلاری تا سال ۲۰۲۵، جهان نسبت به این مشکل آگاه و نگران است. اگرچه این تنها بخشی از شبکه بزرگ‌تر جرایم سایبری در

جهان است، اما نگرانی‌هایی را در بین ذی‌نفعان ایجاد می‌کند. امنیت سایبری یک وظیفه مهم برای دولت، سازمان‌ها و تک‌تک اعضای جامعه در قرن بیست‌ویکم است. گفته می‌شود جوانانی که اکثریت کاربران فضای مجازی را تشکیل می‌دهند، آسیب‌پذیرتر هستند و پس از آن، سالمندان جامعه آسیب‌پذیرتر هستند. این امر همچنان به افزایش سطح با توجه به نیاز به محافظت از کاربران ادامه می‌دهد. جوان نیجریه‌ای به دلایل متعددی درگیر جرایم سایبری شناخته شده است - از جمله میل به ثروتمند شدن سریع همراه با ناآگاهی. بنابراین، این مطالعه نیاز به تأمین امنیت برای جمعیت پرجمعیت کاربران اینترنت و محیط سایبری را ارتقا می‌دهد و سواد رسانه‌ای را به‌عنوان قوی‌ترین استراتژی معرفی می‌کند. مهم‌تر از همه، این مطالعه از آن حمایت می‌کند که مشکل بیکاری باید حل شود تا اطمینان حاصل شود که جوانان ما به‌طور قانونی درگیر هستند و در این فرآیند برای کشور و جامعه مفید هستند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از انواع تحقیقات کاربردی و به‌صورت توصیفی - تحلیلی خواهد بود و از حیث نوع داده‌ها از نوع کیفی می‌باشد. جهت تحلیل داده‌ها از روش تحلیل تم یا تحلیل مضمون استفاده خواهد شد. تحلیل مضمون یا تحلیل تم، روشی برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی است. این رویکرد از این جهت انعطاف‌پذیر است که می‌توان از آن با طرح‌های تحقیقاتی مختلف استفاده کرد. تحلیل مضمون برای کاوش الگوها در میان داده‌های کیفی شرکت‌کنندگان خوب است و محققان اغلب از آن برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها استفاده می‌کنند. مضامین یا تم‌ها، طبقات کلی داده‌های مشترک در بین شرکت‌کنندگان متعدد هستند. تمام داده‌های متنی موجود در یک موضوع، داستانی را در مورد آن موضوع بیان می‌کند و به نحوی مرتبط است و ابعاد مختلف یک پدیده را نشان می‌دهد. تحلیل مضمون یا تماتیک به محققان کمک می‌کند تا جنبه‌هایی از یک پدیده را که شرکت‌کنندگان به‌طور مکرر یا عمیق درباره آن صحبت می‌کنند و راه‌هایی که آن جنبه‌های یک پدیده ممکن است به هم مرتبط شوند، درک کنند.

مراحل تحلیل مضمون

آشنا شدن با داده‌ها: هنگام شروع تحلیل مضمون، ممکن است خود پژوهشگر داده‌ها را جمع کند یا اینکه داده‌های تحقیق در اختیار او قرار گیرد. اگر خود پژوهشگر داده‌ها را از طریق رسانه‌ها و منابع مختلف جمع کند، به هنگام تحلیل، از دانش و مبنای تحلیلی اولیه برخوردار خواهد بود. اما مهم این است که پژوهشگر به‌گونه‌ای در داده‌ها غرق شود که با عمق و غنای محتوای آن‌ها کاملاً آشنا شود. ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری: گام دوم، زمانی آغاز می‌شود که پژوهشگر داده‌ها را مطالعه کرده و با آن‌ها آشنا شده باشد. همچنین، فهرستی اولیه از ایده‌های موجود در داده‌ها و نکات جالب آن‌ها تهیه کرده باشد؛ لذا این گام، مستلزم ایجاد کدهای اولیه از داده‌هاست. جست‌وجو و شناخت مضامین: گام سوم، وقتی شروع می‌شود که همه داده‌ها، کدگذاری اولیه و گردآوری شده باشد و فهرستی طولانی از کدهای مختلف در مجموعه داده‌ها شناخته شده باشد. در این گام، که به تحلیل در سطحی کلان‌تر از کدها تمرکز دارد، کدهای مختلف در قالب مضامین مرتب می‌شود و همه داده‌های کدگذاری شده مرتبط با هر یک از مضامین، شناخته و گردآوری می‌شود. اساساً در این مرحله، کدها تجزیه و تحلیل می‌شود و به نحوه ترکیب و تلفیق کدهای مختلف جهت تشکیل مضمون پایه، توجه می‌شود. در این مرحله می‌توان از شکل، نمودار، جدول، نقشه‌های ذهنی و یا نوشتن نام هر کد همراه با توضیح خلاصه‌ای از آن بر روی کاغذی جداگانه و قرار دادن آن در ستون مضمون مرتبط، برای مرتب کردن کدهای مختلف در قالب مضامین بهره گرفت.

ترسیم شبکه مضامین: گام چهارم وقتی شروع می‌شود که پژوهشگر مجموعه‌ای از مضامین را پیشنهاد و بخواهد آن‌ها را پالایش کند. مضامین شناخته، منبع اصلی تشکیل شبکه‌های مضامین است. طی این گام، مشخص خواهد شد که برخی مضامین پیشنهادشده، واقعاً مضمون نیستند؛ مثلاً اگر داده‌های کافی وجود نداشته باشد و یا داده‌های آن، خیلی متنوع باشد. برخی مضامین با همدیگر هم‌پوشانی دارد؛ مثلاً اگر دو مضمون جدا، یک معنی و مفهوم داشته باشد و با هم، مضمون واحدی تشکیل دهند، ممکن است لازم باشد سایر مضامین به مضامین جداگانه‌ای تفکیک شود.

تحلیل شبکه مضامین: گام پنجم وقتی شروع می‌شود که پژوهشگر به شبکه مضامین رضایت‌بخشی رسیده باشد. در این حالت، می‌تواند مضامین پیشنهادشده جهت تحلیل داده‌ها را تعریف و تعدیل، و داده‌ها را براساس آن‌ها تحلیل کند. در این گام، شبکه‌های مضامین رسم‌شده، بررسی و تجزیه و تحلیل می‌شود. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، شبکه‌های مضامین، ابزاری برای تحلیل هستند، نه خود تحلیل. این شبکه‌ها به پژوهشگر کمک می‌کند تا به درک عمیق‌تری از معانی متون برسد و بتواند مضامین به‌دست‌آمده را تشریح کند و الگوهای آن‌ها را بشناسد. پس از ایجاد شبکه‌های مضامین، پژوهشگر باید مجدداً به متن اصلی مراجعه و آن را به کمک این شبکه‌ها تفسیر کند.

تدوین گزارش: گام ششم، وقتی آغاز می‌شود که مجموعه کاملی از مضامین نهایی فراهم شده باشد. در این مرحله، تحلیل و تدوین گزارش نهایی تحقیق صورت می‌گیرد. هدف از نوشتن تحلیل مضمون این است که حکایت کامل و پیچیده موجود در داده‌ها به‌گونه‌ای بیان شود که خواننده درباره اعتبار و صلاحیت تحلیل پژوهشگر متقاعد شود. مهم این است که تحلیل، حکایت مختصر و منسجم و منطقی و غیرتکراری و جالب برآمده از داده‌ها را در قالب مضامین عرضه کند. گزارش باید شواهد کافی و مناسبی درباره مضامین موجود در داده‌ها فراهم کند و داده‌های کافی برای هر مضمون عرضه شود. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه متخصصین و خبرگان در زمینه تحقیق، شامل ائمه جماعات و متخصصین دانشگاهی در حوزه علوم ارتباطات و علوم اجتماعی در شهر کازرون، می‌باشد. با توجه به روش تحقیق، تعداد ۱۰ نفر از جامعه آماری جهت انجام مصاحبه انتخاب شدند. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی استفاده شده است. به این صورت که پس از پیدا کردن فرد اول جهت مصاحبه، فرد دوم توسط فرد اول به‌عنوان مطلع و خبره در زمینه تحقیق انتخاب شد. این روند تا اشباع نظری مصاحبه‌ها ادامه یافت. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی (مصاحبه) بوده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. مصاحبه نیمه‌ساختاریافته یکی از معمول‌ترین انواع مصاحبه است که در تحقیقات کیفی اجتماعی مورد استفاده واقع می‌شود. این مصاحبه بین دو حد نهایی ساختاریافته و بدون ساختار قرار می‌گیرد که گاهی به آن مصاحبه عمیق هم می‌گویند که در آن از تمام پاسخگوها سؤال‌های مشابهی پرسیده می‌شود، اما آن‌ها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که مایل‌اند ارائه دهند. در این مورد، مسئولیت رمزگردانی پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها بر عهده پژوهشگر است. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های آماری تحقیق حاضر، ابتدا اطلاعات حاصل از داده‌های استخراج و در جدول اطلاعات کلی تنظیم شد و به روش تحلیل مضمون تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش از روش تحقیق کیفی و ابزار مصاحبه به شیوه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد که طی فرآیند مصاحبه، مصاحبه‌شوندگان به طیفی از پیامدها اشاره نمودند. در جدول ۱ مفاهیم شناسایی‌شده در پاسخ هر یک از مصاحبه‌شوندگان دیده می‌شود.

جدول ۱: پاسخ مصاحبه‌شوندگان

کد	پاسخ مصاحبه‌شونده	مفاهیم شناسایی شده
۱	امنیت در فضای مجازی تأمین بسترهای فضای مجازی بومی مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد برای همه ابعاد مختلف فضای مجازی	۱. امنیت در فضای مجازی ۲. تأمین بسترهای فضای مجازی بومی ۳. مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد برای همه ابعاد مختلف فضای مجازی
۲	- پدیده فضای مجازی، از اهمیت والایی برخوردار است؛ - فضای مجازی، نیازمند یک مدیریت صحیح و کارآمد است و نباید رها و افسارگسیخته باشد؛ - در فضای مجازی باید قوی شد. این مسئله، حیاتی است؛ - از فرصت‌های این بستر باید به‌خوبی استفاده کرد؛ - در فضای مجازی باید از بداخلاقی‌ها و ناهنجاری‌های اخلاقی پرهیز نمود؛ - در فناوری ارتباطی و اطلاعاتی، وابستگی به بیگانگان معنا ندارد؛ - تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی ضروری است؛ - مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، بهتر صورت می‌گیرد؛ - برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، کار مهم دست‌اندرکاران امر آموزش است؛ - در تولید محتوا برای فضای مجازی باید به امیدآفرینی توجه شود؛ - تأمین امنیت فضای مجازی، لازم است؛ - فضای مجازی، ظرفیت مناسبی برای شناختن شبهات و پاسخگویی به آن‌هاست؛ - تولید و ترویج بازی‌های ایرانی باید در بستر فناوری‌های جدید صورت پذیرد؛ - راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات برای مدیریت محتوای فضای مجازی، ضروری است و از اصول اساسی به شمار می‌رود؛ - شورای عالی اطلاع‌رسانی، نقش مهمی در مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد برای همه ابعاد مختلف فضای مجازی دارد. - توجه به فرصت بودن اینترنت و پرهیز از تهدیدانگاری صرف نسبت به آن؛ - ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی؛ - فضای مجازی؛ بستر نشر افکار باطل؛ - فعالیت سایت‌های اینترنتی با هدف تهاجم به تفکرات اسلامی و شیعی؛ - تغییر در شیوه‌های انتقال فکر؛ - گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع؛ - تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی.	۱. فضای مجازی، نیازمند یک مدیریت صحیح و کارآمد است و نباید رها و افسارگسیخته باشد؛ ۲. در فضای مجازی باید قوی شد. ۳. از فرصت‌های این بستر باید به‌خوبی استفاده کرد؛ ۴. در فضای مجازی باید از بداخلاقی‌ها و ناهنجاری‌های اخلاقی پرهیز نمود؛ ۵. در فناوری ارتباطی و اطلاعاتی، وابستگی به بیگانگان معنا ندارد؛ ۶. تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی؛ ۷. مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی؛ ۸. برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان؛ ۹. توجه به امیدآفرینی در محتوا؛ ۱۰. تأمین امنیت فضای مجازی؛ ۱۱. تولید و ترویج بازی‌های ایرانی؛ ۱۲. راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات؛ ۱۳. ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی؛ ۱۴. تغییر در شیوه‌های انتقال فکر؛ ۱۵. گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع؛ ۱۶. تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی.
۳	فضای مجازی، بستری تعامل‌گرا برای جامعه‌ای مجازی است که مهم‌ترین رخداد آن، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی است. جهان شبکه‌ای، حاصل اجتماع و ارتباط هزاران شبکه اجتماعی در این فضای مجازی است. در این ارتباطات، همه در کنار هم حاضرند و از یکدیگر مطلع‌اند؛ بدون اینکه همدیگر را ببینند یا بشناسند. فضای مجازی، موجب هم‌افزایی قدرت اجتماع شده و در ذات خود می‌تواند جمهوریت را در مقابل حاکمیت قرار دهد. این محیط مجازی، مبتنی بر دموکراسی تام و اداره مردمی است و نشان داده که مدیریت کامل و جامع را بر نمی‌تابد.	۱. هم‌افزایی قدرت اجتماع شده؛ ۲. استفاده از ظرفیت فضای مجازی برای توسعه عدالت اجتماعی؛ ۳. مشارکت در امر حکمرانی.
۴	- امیدآفرینی به ملت از طریق فضای مجازی؛ - استفاده از ظرفیت فضای مجازی برای توسعه عدالت اجتماعی؛ - مشارکت در امر حکمرانی.	۱. امیدآفرینی به ملت از طریق فضای مجازی؛

	<p>۲. استفاده از ظرفیت فضای مجازی برای توسعه عدالت اجتماعی؛ ۳. مشارکت در امر حکمرانی.</p>	<p>۱. توسعه شبکه ملی اطلاعات؛ ۲. استفاده از شبکه‌های اجتماعی داخلی؛ ۳. استفاده از ظرفیت مردم در روند هدفمندسازی؛ ۴. ایجاد نقش برای مردم در راه تحقق هدفمندسازی.</p>
<p>۵</p>	<p>توسعه شبکه ملی اطلاعات؛ استفاده از شبکه‌های اجتماعی داخلی؛ استفاده از ظرفیت مردم در روند هدفمندسازی؛ ایجاد نقش برای مردم در راه تحقق فرآیند هدفمندسازی.</p>	<p>۱. توسعه شبکه ملی اطلاعات؛ ۲. استفاده از شبکه‌های اجتماعی داخلی؛ ۳. استفاده از ظرفیت مردم در روند هدفمندسازی؛ ۴. ایجاد نقش برای مردم در راه تحقق فرآیند هدفمندسازی.</p>
<p>۶</p>	<p>برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، کار مهم دست‌اندرکاران امر آموزش است؛ در تولید محتوا برای فضای مجازی باید به امیدآفرینی توجه شود؛ تأمین امنیت فضای مجازی، لازم است؛ فضای مجازی، ظرفیت مناسبی برای شناختن شبهات و پاسخگویی به آن‌هاست؛ تولید و ترویج بازی‌های ایرانی باید در بستر فناوری‌های جدید صورت پذیرد.</p>	<p>۱. برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان؛ ۲. توجه به امیدآفرینی؛ ۳. تأمین امنیت فضای مجازی؛ ۴. شناخت ظرفیت فضای مجازی؛ ۵. تولید و ترویج بازی‌های ایرانی.</p>
<p>۷</p>	<p>اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی نقش مهمی را در ایجاد یا دگرگونی بسیاری از اشکال کنش جمعی، از اقناعی تا تقابلی و از اقدامات فردی تا اقدامات جمعی، بر عهده دارند. در واقع، تحول فناوری اطلاعات و گسترش ابزارهای ارتباطات و استفاده بازیگران مختلف در سطوح ملی، فراملی، منطقه‌ای و جهانی، به‌ویژه از نیمه دوم دهه ۲۰۰۰ از اینترنت، زمینه‌ای را فراهم کرد که تعاملات و تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با فرهنگ و فناوری ارتباطات و استفاده بازیگران مختلف در سطوح ملی، فراملی، منطقه‌ای و جهانی؛ ۳. معرفی حکومت اسلامی و ترویج دین و... وجود تهدیدهای فضای مجازی، از جمله ابزار نوین جنگی دشمن، انحراف و دور کردن از ارزش‌های ملی و دینی، به‌ویژه جوانان، اشاره دارند و از همین رو بر ضرورت مدیریت فضای مجازی نیز تأکید می‌کنند.</p>	<p>۱. تعاملات و تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با نقش آفرینی؛ ۲. تحول فناوری اطلاعات و گسترش ابزارهای ارتباطات و استفاده بازیگران مختلف در سطوح ملی، فراملی، منطقه‌ای و جهانی؛ ۳. معرفی حکومت اسلامی و ترویج دین و... وجود تهدیدهای فضای مجازی، از جمله ابزار نوین جنگی دشمن، انحراف و دور کردن از ارزش‌های ملی و دینی، به‌ویژه جوانان، اشاره دارند و از همین رو بر ضرورت مدیریت فضای مجازی نیز تأکید می‌کنند.</p>
<p>۸</p>	<p>اولین متغیر مداخله‌گر تأثیرگذار مورد بحث در فرآیند سیاست‌گذاری فضای مجازی (تدوین، اجرا و ارزیابی)، تعداد و انسجام اعضای شورای عالی فضای مجازی است. دومین عامل، رویکردها و نگرش‌های سیاست‌گذاران است که تصمیم‌گیری آن‌ها را در سطح کلان تحت تأثیر قرار می‌دهد. ساختار اداری نهادهای سیاست‌گذار، سومین عامل شناسایی شد. مورد بعدی، انتظارات آحاد جامعه از سیاست‌گذاران فضای مجازی، تسهیل جریان آزاد اطلاعات، آزادی بیان و مشارکت آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها، و پنجمین عامل اثرگذار در این حوزه، فضای سیاسی حاکم در کشور و مواضع و افق‌های مسئولان است.</p>	<p>۱. از فرصت‌های این بستر باید به‌خوبی استفاده کرد؛ ۲. در فضای مجازی باید از بداخلاقی‌ها و ناهنجاری‌های اخلاقی پرهیز نمود؛ ۳. در فناوری ارتباطی و اطلاعاتی، وابستگی به بیگانگان معنا ندارد؛ ۴. تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی.</p>
<p>۹</p>	<p>رسانه و فضای مجازی، یکی از مهم‌ترین و پردغدغه‌ترین مباحث جامعه به شمار می‌آید. مقام معظم رهبری می‌فرماید: «تعرض به امنیت و حریم داخلی مردم «حرام شرعی» است و نباید انجام شود. متصدیان کار در دستگاه‌های دولتی و قضائی مراقبت کنند تا حریم داخلی زندگی مردم و اسرار آن‌ها محفوظ بماند... فضای مجازی، به‌صورت توأمان، دارای منافع و مضرات بی‌شماری است که باید با استفاده از فرصت‌های آن، مفاهیم اسلامی را در سطح گسترده ترویج کرد و در همین خصوص، شورای عالی فضای مجازی با هدف تمرکز در فکر، تصمیم و اقدام تشکیل شد.»</p>	<p>۱. توسعه شبکه ملی اطلاعات؛ ۲. استفاده از شبکه‌های اجتماعی داخلی؛ ۳. استفاده از ظرفیت مردم در روند هدفمندسازی؛ ۴. ایجاد نقش برای مردم در راه تحقق فرآیند هدفمندسازی.</p>
<p>۱۰</p>	<p>-استفاده از ظرفیت‌های بومی؛ -ایجاد رویه و رویکرد ایرانی و اسلامی در هدفمندسازی؛</p>	<p>۱. استفاده از ظرفیت‌های بومی؛</p>

۲. ایجاد رویه و رویکرد ایرانی و استفاده از تمامی ظرفیت‌های داخلی دولتی و غیردولتی؛
- اسلامی در هدفمندسازی؛
۳. استفاده از تمامی ظرفیت‌های داخلی دولتی و غیردولتی؛
- توجه ویژه به جوانان، کودکان و نوجوانان؛
۴. توجه ویژه به جوانان، کودکان و نوجوانان؛
- توجه اساسی به جنسیت مخاطبان و ارزش‌گذاری به زن.
۵. توجه اساسی به جنسیت مخاطبان و ارزش‌گذاری به زن.

همان‌طور که در جدول ۱ نشان می‌دهد، مصاحبه‌شوندگان در مصاحبه خود طیفی از پرکاربردترین الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمندسازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) را بیان کرده‌اند.

جدول ۲: توزیع فراوانی نظرات پاسخگویان در زمینه الزامات و بایسته‌های جامعه‌شناسی در تحقق فرآیند هدفمندسازی فضای مجازی از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)

ردیف	کدهای شناسایی شده	مصاحبه‌شوندگان	فراوانی
۱	تقویت فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۲	مدیریت فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۳	استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۴	دوری از بداخلاقی ناهنجاری‌ها	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۷
۵	عدم وابستگی در فناوری اطلاعات به بیگانگان	۱، ۲، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹، ۱۰	۸
۶	تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۰	۹
۷	مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۹
۸	برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۹	توجه به امیدآفرینی در محتوا	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۱۰	تأمین امنیت فضای مجازی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۱۱	تولید و ترویج بازی‌های ایرانی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۹
۱۲	راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۰	۹
۱۳	ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۰
۱۴	تغییر در شیوه‌های انتقال فکر	۱، ۲، ۳، ۴، ۸، ۹، ۱۰	۷
۱۵	گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۰	۹
۱۶	تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۹

طبق نتایج جدول ۲، از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، عوامل تقویت فضای مجازی، مدیریت فضای مجازی، استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی، دوری از بداخلاقی ناهنجاری‌ها، عدم وابستگی در فناوری اطلاعات به بیگانگان، تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، توجه به امیدآفرینی در محتوا، تأمین امنیت فضای مجازی، تولید و ترویج بازی‌های ایرانی، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی، تغییر در شیوه‌های انتقال فکر، گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع و تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی، پرکاربردترین عوامل محسوب می‌شوند.

جدول ۳: اعتبارسنجی CVI و CVR کدهای شناسایی شده در مصاحبه‌ها

ردیف	کدهای شناسایی شده	شاخص CVI	شاخص CVR
۱	تقویت فضای مجازی	۱	۱
۲	مدیریت فضای مجازی	۱	۱
۳	استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی	۱	۱
۴	دوری از بداخلاقی ناهنجاری‌ها	۰/۷	۰/۴
۵	عدم وابستگی در فناوری اطلاعات به بیگانگان	۰/۸	۰/۶
۶	تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی	۰/۹	۰/۸
۷	مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی	۰/۹	۰/۸
۸	برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان	۱	۱
۹	توجه به امیدآفرینی در محتوا	۱	۱
۱۰	تأمین امنیت فضای مجازی	۱	۱
۱۱	تولید و ترویج بازی‌های ایرانی	۰/۹	۰/۸
۱۲	راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات	۰/۹	۰/۸
۱۳	ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی	۱	۱
۱۴	تغییر در شیوه‌های انتقال فکر	۰/۷	۰/۴
۱۵	گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع	۰/۹	۰/۸
۱۶	تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی	۰/۹	۰/۸

با توجه به نتایج جدول ۳ در مورد شاخص CVI کدهای شناسایی شده، می‌توان بیان کرد که کلیه کدها از نظر شاخص CVI مورد تأیید هستند. همچنین، از نظر شاخص CVR، با توجه به تعداد خبرگان، کدهای تقویت فضای مجازی، مدیریت فضای مجازی، استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی، تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، توجه به امیدآفرینی در محتوا، تأمین امنیت فضای مجازی، تولید و ترویج بازی‌های ایرانی، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی، گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع و تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی مورد تأیید هستند.

نتیجه‌گیری

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی جوانان کشور را به حفظ سبک زندگی اصیل خود، تکیه بر معنویات و دوری از سبک زندگی غربی - که توأم با نوعی بی‌قیدوبندی است - دعوت می‌کند. در این بیانیه، بر پیشرفت کشور بر بنیان علم و دانش، توسعه فناوری و تقویت زیرساخت‌ها تأکید شده است. فضای مجازی، که از مجموعه‌ای بزرگ شامل: امکانات فنی و زیرساختی تشکیل شده، به‌عنوان ابزاری قدرتمند در کاربردهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و سایر موارد مطرح است. از این رو، هرچند، فضای مجازی به‌طور مستقیم در بیانیه گام دوم انقلاب مورد اشاره واقع نگردیده، اما موضوعیت آن قابل استنباط است. عمومیت یافتن استفاده از فضای مجازی، حضور پررنگ نسل جوان، به‌ویژه دانشجویان در این فضا و استفاده از خدمات متنوع آن، فرصت‌ها و چالش‌هایی به وجود آورده است. کاهش هزینه‌های برقراری ارتباطات و تسهیل تعاملات اجتماعی همچون تیغ دولبه‌ای است که فضای مجازی را محیطی بسیار حساس و نیازمند توجه ویژه می‌سازد. همچنین، فضای مجازی بر کسب‌وکارها، روابط و ساختارهای اجتماعی، فرهنگ عمومی، فضای مجازی‌های جمعی و ابزارهای کاربردی (مالی، صنعتی، خدماتی و...) به میزان چشمگیری تأثیرگذار بوده است. فضای مجازی چنان مؤثر است که حتی در برخی موارد باعث تغییر فرهنگ و عادات مردم و گاهی

مسبب رونق یا رکود کسب و کارها یا شکل‌گیری مشاغل جدید بوده است. همچنین، ارائه خدمات دولت به شهروندان در اینترنت تحت عنوان دولت الکترونیک از مسائل مهمی است که پیگیری امور را آسان کرده و هزینه‌ها را کاهش می‌دهد. به‌عنوان نمونه، زمانی که سامانه‌های تاکسی اینترنتی با استقبال مردم مواجه شد، صاحبان بسیاری از مشاغل همچون تاکسیرانان و آژانس‌های تاکسی‌سرویس مشتریان خود را از دست دادند و برای حفظ شغل خود به همکاری با شرکت‌های تاکسی اینترنتی پرداختند. با ظهور خدمات تاکسی اینترنتی، مشاغل جدیدی پا به عرصه گذاشتند که از آن جمله می‌توان به تحلیل رفتار مسافران، تاکسی‌ها و یافتن مسیر بهینه اشاره کرد. به‌عنوان نمونه‌ای دیگر، در عرصه فرهنگی، شبکه‌های اجتماعی مجازی در حوزه اطلاع‌رسانی و خبررسانی، فعالیت در این شبکه‌ها و تهیه و تأمین محتوای دیجیتال چندفضای مجازی‌ای از مشاغل مهم این حوزه‌ها است. در حال حاضر، بسیاری از خدمات در فضای مجازی، علاوه بر اقدامات فنی، نیازمند احراز هویت کاربر، اقدامات قانونی و فرهنگی می‌باشد. بدیهی است بی‌توجهی به این موارد پیامدهای ناگواری را به همراه دارد. نقض حریم خصوصی، سوءاستفاده از هویت، اغفال، کلاهبرداری و مشکلات متعدد از این دست را در این رابطه می‌توان نام برد. از این رو، علاوه بر وضع مقررات و تعیین چهارچوب‌های مورد نیاز جهت استفاده از خدمات و امکانات فضای مجازی از قبیل: ارتباطات، تعاملات، مالکیت، توسعه، امنیت، مدیریت، نظارت و کنترل، آموزش، فرهنگ‌سازی و انطباق با معیارهای اسلامی در این خصوص نیز ضرورت پیدا می‌کند. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان، عوامل تقویت فضای مجازی، مدیریت فضای مجازی، استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی، دوری از بداخلاقی ناهنجاری‌ها، عدم وابستگی در فناوری اطلاعات به بیگانگان، تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، توجه به امیدآفرینی در محتوا، تأمین امنیت فضای مجازی، تولید و ترویج بازی‌های ایرانی، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی، تغییر در شیوه‌های انتقال فکر، گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع و تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی، پرتکرارترین عوامل محسوب می‌شوند. همچنین، کدهای تقویت فضای مجازی، مدیریت فضای مجازی، استفاده از فرصت‌ها در فضای مجازی، تبلیغ مفاهیم و معارف اسلامی در فضای مجازی، مبارزه با کفر و الحاد و نفاق در فضای مجازی، برنامه‌ریزی برای رفع آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، توجه به امیدآفرینی در محتوا، تأمین امنیت فضای مجازی، تولید و ترویج بازی‌های ایرانی، راه‌اندازی شبکه ملی اطلاعات، ظرفیت بی‌سابقه فضای مجازی برای ترویج معارف اسلامی، گسترش «ناتوی فرهنگی» برای سررشته‌داری تحولات جوامع و تأمین الزامات جهانی‌سازی و نظم نوین جهانی مورد تأیید هستند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

EXTENDED SUMMARY

Cyberspace has become one of the most influential infrastructures of contemporary social life, communication, cultural production, political participation, and identity formation. As a technological and social environment, it is no longer merely a communicative tool but a

multidimensional field in which meanings, norms, relationships, conflicts, and forms of governance are continuously produced and reproduced. The expansion of digital communication technologies has altered the traditional boundaries of time, place, audience, and authority, creating a social condition in which individuals simultaneously act as receivers, producers, interpreters, and distributors of information (Shahghasemi, 2006). In such a context, cyberspace should be understood not only as a technical domain but also as a sociological phenomenon that affects collective consciousness, patterns of interaction, public opinion, youth identity, religious communication, and national-cultural security. The rapid growth of social networks has intensified these transformations by providing interactive platforms through which users share personal information, cultural preferences, political views, religious perceptions, and social experiences (Taravati, 2014). Accordingly, the purposeful development of cyberspace requires a comprehensive sociological understanding of both its opportunities and its harms. From this perspective, the present study seeks to explain the sociological requirements and imperatives for realizing the process of purposeful cyberspace development from the viewpoint of the Supreme Leader of the Islamic Revolution, with particular attention to the Second Phase of the Islamic Revolution Statement and its emphasis on self-building, society-building, civilization-building, youth agency, cultural resistance, and the construction of a new Islamic civilization.

The theoretical foundation of the study is based on the assumption that cyberspace simultaneously contains emancipatory, participatory, educational, cultural, and threatening potentials. On the one hand, cyberspace facilitates access to knowledge, accelerates communication, enables new forms of collective action, supports public diplomacy, expands social learning, and creates a broad capacity for the dissemination of religious and cultural teachings (Soltanifar, 2010). On the other hand, it may produce identity instability, moral disorder, cultural dependency, generational gaps, social isolation, addiction, exposure to unethical content, weakening of family relations, and vulnerability among children and adolescents (Abdul Jalil, 2024). This dual nature requires cyberspace to be approached through a balanced framework that avoids both technological optimism and threat-based reductionism. Previous studies have shown that digital platforms and social networks can generate opportunities in education, entertainment, empowerment, flexibility, social participation, and equal access, while simultaneously creating individual, familial, educational, personality-related, identity-related, and intergenerational harms (Mashayekh & Hajizadeh, 2023). Therefore, the central sociological problem is not whether cyberspace is inherently beneficial or harmful, but how it can be governed, organized, localized, secured, and culturally directed in accordance with social needs, religious values, national independence, and civilizational objectives. In this regard, the study conceptualizes purposeful cyberspace development as a strategic process that involves strengthening domestic capacities, managing content and infrastructure, protecting vulnerable groups, promoting Islamic teachings, confronting ideological threats, and using digital technologies as tools for social hope, justice, participation, and cultural resilience.

Methodologically, the study employed a qualitative, descriptive-analytical design based on thematic analysis. The research population consisted of experts and specialists relevant to the topic, including congregational prayer leaders and university specialists in communication sciences and social sciences in the city of Kazerun. Based on the logic of qualitative inquiry, 10 participants were selected through snowball sampling, and the interviews continued until theoretical saturation was achieved. Data were collected through semi-structured interviews, which allowed the researcher to ask similar core questions while giving participants sufficient freedom to elaborate on their views, experiences, interpretations, and analytical judgments. Thematic analysis was used because it is an appropriate

method for identifying recurring meanings, organizing qualitative data, and discovering conceptual patterns across participants' responses. In this process, the researcher first became familiar with the data, generated initial codes, searched for themes, organized the codes into broader categories, refined the thematic network, and finally interpreted the themes in relation to the research objectives. The use of thematic analysis was particularly suitable because the subject of cyberspace is multidimensional and involves cultural, political, educational, moral, technological, and sociological dimensions. The analytical approach also made it possible to move from individual interview statements to general categories such as cyberspace management, content hopefulness, digital security, protection of children and adolescents, promotion of Islamic knowledge, national information infrastructure, and resistance to cultural domination. The methodological design is consistent with studies that emphasize the need for interpretive and qualitative approaches in understanding the lived, cultural, and social consequences of cyberspace and digital media use (Inobemhe et al., 2023).

The findings showed that the sociological requirements and imperatives for purposeful cyberspace development can be organized around several interrelated dimensions. The first and most frequently emphasized requirement was strengthening cyberspace, which refers to building national, infrastructural, cultural, technical, and human capacities in order to avoid passivity and dependency. The second requirement was cyberspace management, understood as the necessity of preventing cyberspace from becoming uncontrolled, disorganized, culturally harmful, or dominated by hostile actors. The third requirement was the effective use of opportunities in cyberspace, particularly for education, public awareness, religious communication, social justice, governance participation, and the dissemination of Islamic and revolutionary values. Participants also emphasized avoiding moral abnormalities and unethical behavior, reducing dependency on foreign information technologies, promoting Islamic concepts and teachings, confronting disbelief, atheism, hypocrisy, and ideological deviation, and planning to address cyberspace harms affecting children and adolescents. These themes correspond with research indicating that children and teenagers face serious risks in cyberspace, including exposure to immoral resources, ideological confusion, value conflict, internet addiction, social isolation, wasted time, weakened family communication, and generational gaps (Barak, 2024). Another important finding was the emphasis on hope-generating content, which reflects the need to use cyberspace as a means of strengthening collective morale, national confidence, youth motivation, and future-oriented social imagination. Security in cyberspace, production and promotion of Iranian digital games, establishment of the National Information Network, recognition of the unprecedented capacity of cyberspace for disseminating Islamic teachings, transformation in methods of thought transmission, resistance to "Cultural NATO," and fulfilling the requirements of globalization and the new world order were also identified as key themes.

The validation of the identified codes through CVR and CVI indices indicated that most of the extracted themes were confirmed by the experts. The codes related to strengthening cyberspace, managing cyberspace, using cyberspace opportunities, promoting Islamic concepts and teachings, confronting disbelief, atheism, and hypocrisy, planning for the protection of children and adolescents, emphasizing hope in content production, ensuring cyberspace security, producing and promoting Iranian games, establishing the National Information Network, using the unprecedented capacity of cyberspace for Islamic education, expanding cultural resistance against "Cultural NATO," and addressing the requirements of globalization and the new world order were confirmed as valid and important. These findings are consistent with the idea that Islamic governance of cyberspace

must be based on religious principles, public-interest regulation, administrative systematization, electronic governance, cybersecurity, monitoring, content production, distribution, feedback, and civilizational capacity-building (Abedi Darcheh, 2023). Moreover, the results show that cyberspace governance cannot be reduced to filtering, control, or technical infrastructure alone; rather, it must include cultural policy, moral education, media literacy, family protection, youth empowerment, domestic platform development, national identity formation, and active participation in global information flows. The findings also align with research emphasizing that media literacy is one of the strongest strategies for protecting youth in cyberspace, especially because young users are among the most active and vulnerable groups in digital environments (Inobemhe et al., 2023). Therefore, purposeful cyberspace development requires a comprehensive model that integrates technological sovereignty, sociological awareness, cultural planning, educational intervention, religious communication, and ethical governance.

In conclusion, the study demonstrates that cyberspace is a decisive arena for social transformation, cultural continuity, youth identity, religious communication, and civilizational development. From the perspective examined in this research, cyberspace should neither be abandoned to uncontrolled global forces nor reduced to a purely security-oriented issue. Rather, it must be purposefully strengthened, managed, localized, secured, and directed toward social hope, Islamic education, cultural independence, youth empowerment, and the realization of the broader goals of the Second Phase of the Islamic Revolution. The most important sociological requirements identified in this study include cyberspace strengthening, cyberspace management, use of digital opportunities, prevention of moral and cultural harms, independence from foreign technological domination, promotion of Islamic teachings, protection of children and adolescents, production of hope-oriented content, cybersecurity, development of Iranian digital games, establishment of the National Information Network, use of cyberspace for disseminating Islamic knowledge, resistance to cultural domination, and preparation for the realities of globalization and the new world order. Overall, the purposeful development of cyberspace requires a multidimensional approach in which technology, culture, religion, governance, education, family, youth, and national identity are treated as interconnected components of one strategic process.

References

- Abdul Jalil, J. (2024). Cyberspace Harms for Children. *International Journal of Advanced Research in Humanities and Law*, 1, 58-69. <https://doi.org/10.63053/ijrel.12>
- Abedi Darcheh, M. (2023). Requirements of Islamic Governance of Cyberspace in the Second Step of the Islamic Revolution. *New Approaches in Jihadi Management and Islamic Governance*, 3(1, Serial 9), 61-81.
- Barak, Z. (2024). Examining the Risks and Social Harms of Cyberspace on Children and Teenagers. *The Journal of Psychosociological Research in Family and Culture*, 1, 1-4. <https://doi.org/10.61838/kman.jprfc.1.1.1>
- Inobemhe, K., Leman, S., & Santas, T. (2023). Safeguarding Our Youth on the Cyberspace: The Imperative of Media Literacy Education. *14*, 275-289.
- Mashayekh, F., & Hajizadeh, H. (2023). Opportunities and Harms of Cyberspace. *New Ideas in Educational Research*, 2(2), 91-113.
- Mohammadi, Moghaddam, & Navaei, Y. (2006). *Commentaries on Nahj al-Balagha* (Vol. 2). Islamic Research Foundation Publications.
- Shahghasemi, E. (2006). A Review of the Areas of Influence of Cyberspace on Communication Theories. *Global Media Journal*, 1(2), 1-22.
- Soltanifar, M. (2010). *New Public Diplomacy and Electronic Public Relations*. Simaye Shargh Publications.
- Taravati, P. (2014). *Investigating the Role of the Facebook Social Network in Disseminating Advertising Messages to Attract Audiences* Islamic Azad University, Science and Research Branch].